

Secretive Signs

פרשת ויצא

25. IN THE MORNING [HE SAW] SHE WAS LEAH. "In the morning — hence at night it was not Leah. Indeed, Ya'akov had prearranged signs with Rachel for the wedding night. But when Rachel saw that Leah was being given to Ya'akov she said to herself, "My sister will be humiliated." And she told her these signs (Rashi).

2a The Will of Tamar - 8. Mark

Rachel's act of supreme abnegation for the sake of her sister is considered of a moral value great enough to assure her eternal merit. When the first Temple fell into enemy hands and the Jews were taken into captivity in Babylonia, the patriarchs and Moshe intervened from beyond the grave. They begged for God's kindness and asked Him to put an end to the people's suffering. The Midrash allegorically describes their arguments and the means of persuasion to obtain divine clemency. Each of them referred, in moving terms, to his own merits. But God did not heed any of their supplications. Then Rachel's voice was heard: "Master of the Universe! You know that Ya'akov loved me with boundless love and that he served my father for seven years so that he could marry me. And when our wedding day came, my father decided to put my sister in my place; but I was not jealous of her. If I, who am nothing but ashes and dust, was not jealous of my rival, how could You, Master of the Universe, be jealous of idols worshipped by the Jews but

2b

which are as nought?" God's pity was at once roused and He proclaimed, "I will grant your prayer, Rachel, and I will bring Jewry back to its homeland." The prophet Jeremiah extols this promise of God in these words: "A voice is heard in Ramah, groaning, lamenting and bitterly weeping. Rachel is weeping for her children. She refuses to be comforted for her lost children. Thus says God: 'Keep your voice from weeping, and your eyes from tears. For there is a reward for your work,' says God, 'and they will return from the land of enemy. Yes, there is hope for your future,' says God, 'and children will return to their border'" (31:14-16) (*Lamentations Rabba*, 1).

3

Artzavall - Stone (Tumash) - ch. 30.

¹⁴ Reuben went out in the days of the wheat harvest; he found dudaim in the field and brought them to Leah his mother; Rachel said to Leah, "Please give me some of your son's dudaim." ¹⁵ But she said to her, "Was your taking my husband insignificant? — And now to take even my son's dudaim!" Rachel said, "Therefore, he shall lie with you tonight in return for your son's dudaim."

3 46

נניח ונכריח ש: הנהומח ח: (כב) ויזכור אלהים את רחל. זכר לה שמסרה ימי ה' (לחיותה ב' ע' קכג; ב' ע' ענדו). ושיחה מלידה שלא פעלה בנורטו של עשו

4a

²² God remembered Rachel; God hearkened to her and He opened her womb. ²³ She conceived and bore a son, and said, "God has taken away my disgrace." ²⁴ So she called his name Joseph, saying, "May HASHEM add on for me another son."

7 ביאור הענין בכללותו ע"פ הכלל הידוע שכל תרי"ג מצוות אלו תרי"ג עצות איד להגיע לתכלית הכל, ובו הדבק, שהיא תכלית התורה והמצוות, שיהידי יהי דבוק בה. כי ע"י קיום המצוות מתדבק בה. שורש הדביקות תלוי במצות כלשון חז"ל הדבק בדרכי (ע"י רש"י דברים יג). ולחשביר למה המדות הם שורש לדביקות בה; י"ל משל לעץ רב ענפים ופירות, שכל מקור החיות והחינה של הענפים והפירות הוא בשרשים, אשר הם אפי" לא גראין בחוץ. כן באדם, המדות הם שרשיו הרחניים, ושורשי תורתו ועבודתו, מאחר שהם טבעיתו ותכונותיו. וכמו שבמשל האמור אם יארע ליקוי רק בענפים ובפירות, אין זה חמור כ"כ כמו אם הליקוי הוא בשרשים, כי בענפים ובפירות יכולים לקצוץ ולכרות את החלק הלקוי, משא"כ אם השורש לקה אין ברירה אלא לעקור את כל העץ, כן באדם קבעו חז"ל בענין המדות הרעות שהם שרשא דכולא, הם בבחי' רקבון בעיקר החיות התכונות והטבעיות של האדם.

ממאמר חז"ל אלו, ועוד רבים כמותם, אנו מקבלים תמונה על ערך עניני טהרת המדות בכללות חיי האדם, וכי זה יסוד עבודת ה'. כל החיים הרחניים של האדם תלויים בקנין המדות, וכמו שמאריך בזה הנה"ק ר"ח ויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה, והבאנו דבריו בפתיחה, שלכך לא נמנו המדות בתרי"ג המצוות, כי הם התקדמה לתורה, והם המרכבה לתורה, ואין אדם משיג תה"ק קודם שיטהר מדותיו. והרמב"ם כותב על ענין המדות (בפ"ו דהל' תשובה ה"ג) חז"ל: אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהם מעשה כגון זנות גזל וגניבה, אלא כשם שצריך לשוב מאלו, כך צריך לחפש בדעות הרעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה וכי' ומרדיפות הכבוד וכי' ואלו העונות קשים מאותן שיש בהם מעשה שבזמן שהאדם נשקע בהם קשה הוא לפרוש מהם. וכן הוא אומר (ישעי נ"ה) יעווב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. הרמב"ם מפרש הכי יעווב רשע דרכו, שהכוונה למדות רעות, לא לעבירות וחטאים.

דרשו חז"ל בספרי עה"ם (דברים יא) לאהבה את ה"א וללכת בכל דרכיו, אלו דרכי הקב"ה, כמ"ש א' רחום וחנון וכו', מה הוא נקרא רחום וחנון אף אתה הוי רחום וחנון וכו'. טהרת המדות המה דרכי ה'. ומשמעות הלשון אף אתה הוי רחום וחנון, לא די בכך שתעשה מעשי רחמנות וחינה, אלא צריך להיות עצם של רחום ועצם של חנון, וזה דרך ה'. וכך גם הרמב"ם מביא (מצוה ח') את כללות עניני המדות בפ"י מצוות והלכת בדרכיו, דהיינו כדרשת חז"ל הנו, ועפ"י מפרש בהלי' דעות (פ"א ה"ו) את הנאמר באברהם (בראשית יח) למען אשר יצוה את בניו וגו' ושמו דרך ה', על תיקון המדות. מכל האמור רואים אנו שטהרת המדות אינה רק כאחת מן המצוות אלא ענין נשגב ומיוחד הנקרא דרך ה'.

מבואר בזה, שהמעשה של רחל שמסרה את הסימנים הוא גדול יותר מכל עשרת הניסיונות של אברהם אבינו ומעקרת יצחק ומהקשיים של יעקב אבינו. והדברים תמוהים - ראשית מסברא, מדוע מעשה זה גדול יותר מכולם, והרי היא בסך הכל ריחמה על אחותה שלא תצא לבושה ולכלימה.

וביותר תמוה, שבמדרש תנחומא (כאן) איתא, שרחל עשתה חשבון שאם היא לא תמסור את הסימנים, הרי יעקב לא יישא את לאה, ולכן יסלקו מן הבית, ואז לא תהיה לה שום אפשרות להינשא ליעקב, ואם היא תמסור את הסימנים, עדיין תהיה אפשרות שגם היא תינשא לו.

ואם כן, הרי שכל עניין מסירת הסימנים היה מתוך חשבון הגיוני של רווח והפסד בלבד, ולא בגלל מידות טובות ונעלות, וכיון שכן תמוה עד מאד, מה המעלה הגדולה והזכות העצומה שהיו במסירת הסימנים.

ועוד קשה, הרי האמהות נביאות היו, וידעו ש"ב שבטים יוצאים מיעקב וארבע נשים יישא (רשיי להלן בפסוק לד), והקשה השפתי חכמים שם, דבפ"ק דמגילה (דף יד ע"א) מונה הגמרא רק שבע נביאות ושם לא הזכירו האמהות, ותירץ בשם המהרש"ל שהגמרא מונה שבע נביאות, היינו נביאות שהתנבאו לאחרים, ואילו האמהות כדאי היו נביאות, אבל הן התנבאו רק על עצמן, ע"ש.

ומעתה קשה טובא, היות שהאמהות היו נביאות על מה שיקרה לעצמן, ומה שיבוא עליהן בודאי ידעו, ואם כן הרי רחל ידעה בנבואה ברורה שבסופו של דבר תינשא ליעקב ויהיה לה חלק בבנים, ומה היא הגדלות שבמסירת הסימנים.

WITH HEARTS FULL OF FAITH

10
How can we test ourselves, in an honest moment, if we indeed have the proper perspective on faith and effort? How can we tell if we really believe that effort is only secondary to faith? We tell by the way we balance prayer and effort.

Sometimes, a man runs into the synagogue, says his prayers quickly, and then he is out the door, in a big rush to get to the office. If he had a major business meeting with an important prospective client in the morning, of course, he would not be in such a rush to bring the meeting to a close and get back to the office. He would understand that the meeting is more critical to his success than any tasks waiting for him back at the office. But

he has no patience for the prayers. Obviously, he considers his efforts to be the primary cause of his success. He relies on his own efforts, but he also goes to the synagogue to show God that He also plays some role in the business. So he gives a passing thought to his upcoming business meeting during Shemoneh Esrei at the appropriate blessing, and even while he is asking God to help him at the meeting, he is also considering different ways to persuade the prospective client to sign on with him.

This man has supreme faith in his own efforts. He expects that his talents and cleverness will bring him success. But being a good and faithful Jew, he also believes that he could use a boost from God. A little help from Heaven is always welcome, especially when you're dealing with a reluctant but very important client. It does not occur to him that all his efforts have nothing to do with his success. It does not occur to him that the time spent in serious prayer is far more crucial to his success than any business meeting he may have on his schedule.

וכיכול ממעשה הטובים של רחל אמנו, עד כדי כך שרק בזכותה נחזור הקב"ה להבטיחה על הגאולה העתידה: "ושבו בנים לגבולם", על פי מה ששינו בגמרא (יומא ט:):

"מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים... אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ומצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהייתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים".

והנה, ידוע מה שאמרו חכמי המוסר, כי היות שמקדש השני נחרב בגלל שנאת חנם, לכן התיקון על כך הוא לאהוב את ישראל אהבת חנם, ויש לפרש בזה (ויקרא יט יח):

"ואהבת לרעך כמוך אני ה'". כלומר שתאהב לרעך אהבה כזו, "אני ה'", כמו שאני אוהב את ישראל אהבת חנם, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב (איוב לה ז): "אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח", על כן צריך ללכת בדרכיו של הקב"ה לאהוב את ישראל אהבת חנם.

מעתה יתבאר הכח הנפלא של רחל אמנו לקרב את הגאולה, כי איה עט סופר שמסוגל לתאר אפילו מעט מזער, גודל אהבת חנם וזיכרון המדות שהיה לרחל אמנו, שבע

9a
רואים מזה כמה גדול כוחם של מידות רעות, שהן מסמאות את העיניים ומנטוששות את השכל והדעת, אדם - אפילו יש לו ידיעה ברורה

11 The man that has real faith, however, will invest all his efforts in his prayers. He understands that blessings come directly from God, that his efforts are no more than an obligation, a condition for success rather than a means to achieve success. He prays with all his heart, because he knows that this is the only effective way of achieving success. He understands that the most important effort is sincere prayer

12
וכיכול ממעשה הטובים של רחל אמנו, עד כדי כך שרק בזכותה נחזור הקב"ה להבטיחה על הגאולה העתידה: "ושבו בנים לגבולם", על פי מה ששינו בגמרא (יומא ט:):

וכיכול ממעשה הטובים של רחל אמנו לקרב את הגאולה, כי איה עט סופר שמסוגל לתאר אפילו מעט מזער, גודל אהבת חנם וזיכרון המדות שהיה לרחל אמנו, שבע

שנים חיכתה רחל בכיליון עינים ליעקב שקיבל על עצמו לעבוד בשביל לבן כדי שיתן לה את רחל לאשה, והנה סוף סוף כאשר כבר מגיע הזמן שתיכנס לחופה, בא לבן אביה ומכניס ברמאות את לאה אחותה במקומה.

והנה היה זה רק טבעי ומוכן מאליו שרחל תגלה ליעקב את כל האמת, אולם רחל אמנו לא רק ששחקה ולא גילתה כלל ליעקב על הרמיה הגדולה של לבן אביה, אלא זאת ועוד, שהתחבאה באותו חדר ששהו בו יעקב ולאה, וכששאל יעקב את לאה על הסימנים כדי לבחון אם היא רחל, ענתה לו רחל בקול שלה על כל שאלותיו כדי שלא לכייש את לאה אחותה כמבואר במדרש הנ"ל.

14

הנה כי כן רק אהבת חנם כזאת של רחל אמנו, יש בכוחה לפרוץ כל מחיצות ברזל של הגלות ששרשה מצד שנאת חנם ששררה בין ישראל, לכן במקום שהאבות הקדושים ומשה רבינו לא הצליחו כביכול לעורר רחמים אצל הקב"ה על הגאולה, הנה כאשר באה רחל אמנו: "מיד נתגללו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן".

זאת ועוד, ידוע שהכנים יורשים את התכונות הטובות של האם, נמצא לפי זה כי אהבת חנם גדולה כזו של רחל אמנו, יש בכוחה לעבור בירושה לכניה בני ישראל, שגם הם יתעלו למדרגה זו לאהוב את ישראל אהבת חנם. לכן בזכות אהבת חנם זו נתעורר הקב"ה להבטיח על הגאולה: "ושבו בני ישראל לגבולם", כי בהיותם בניה של רחל עדיין יש תקנה שיתקנו את החטא החמור של שנאת חנם, ולא כחנם אמרו חכמינו ז"ל (ב"ב י'): "גדולה צדקה שמקרבם את הגאולה", כי בצדקה לעניים שהיא בבחינת אהבת חנם מכלילת את השנאת חנם שגרמה לגלות.

17

This would explain the juxtaposition of the two Attributes of Mercy, רב חסד ואמת: If Hashem wants to do chesed for someone who doesn't have the merit to deserve it, Hashem gives him the opportunity to do chesed for someone else and thereby be deserving of Hashem's kindness. Therefore, the attributes of chesed and emes work together, and both are expressions of Hashem's mercy.

Furthermore, when a person earns Hashem's kindness, he does not feel he is receiving a handout akin to נדמא דכסופא, the bread of shame. He has earned it legitimately because of his kindness to another person. Thus, the attribute of chesed comes through emes. This, too, is a great kindness from Hashem and is similar to what the Rambam writes (in Hil. Matnas Aniyim 10:7), that the highest level of charity is to help a person suffering financial reverses by giving him an opportunity to earn a parnasah before he has to rely on the outright charity of others.

18

A similar idea is noted by Rashi, quoting the Midrash (Bereishis Rabbah 73:4) on the pasuk in Parashas Vayeitzei (Bereishis 30:22), G-d remembered Rachel; G-d listened to her and He opened her womb. Rachel had been childless and would have remained without any part in building the eternity of Klal Yisrael. In what zechus was she answered? The Midrash says it was because of her silence. On what should have been Rachel's wedding night, her father Lavan deceived Yaakov and substituted Leah for Rachel (ibid. 29:23-25).

יש להתעורר בזה, מהו הגדלות במעשה רחל שמסרה את הסימנים יותר משאר זכויות האבות, והלא היה שם נסיון העקידה וכו', ובכל זאת לא עמד להם, ואילו זכות מעשה מסירת הסימנים עמד לכלל ישראל אפי' בעת צרה גדולה כחורבן הבית? ותירצו בעלי המוסר: אמנם גדול היה זכות העקידה ומסירת הנפש לאין שיעור ולאין ערוך, אך מעלה אחת ישנה בזכות מסירת הסימנים שלא היה במעשה העקידה, שאילו מעשה העקידה אף שהיה במסירות נפש מ"מ כל עיקר הנסיון לא היה אלא בשעת מעשה ומיד כשיירד יצחק מהעקידה, עבר ממנו הנסיון, וכן בכל הנסיונות שנתנסו אבותנו, אך נסיונה של רחל לא נגמר לאחר שמסרה את הסימנים ללאה אחותה, ולא נשלם חסדה של רחל במסירת הסימנים ללאה גרידא, אלא כל ימי חייה של רחל עמדה בנסיון זה של מסירת הסימנים ללאה בגבורה ובאומץ, והיינו שהרי זה שנתאפשר ללאה להינשא ליעקב היה בזכות שויתרה לה רחל ומסרה לה את הסימנים, וכמוכן שלא היה נמצאת מבווישת קצת בפני רחל אשר היא שאיפשרה לה לינשא ליעקב, והרגשתה היתה אז שאת חייה היא חייבת לרחל...

אמנם, רחל ברצונה לגמול עם אחותה חסד שלם ואמיתי, חסד שאין המקבל מרגיש שעשו חסד עמו, מסרה את הסימנים וגם לא נתנה לה הרגשה שעשתה חסד עמה, אלא התנהגה עמה כל חייה בהרגשה שלאה היא עיקר הבית, והיא נתנה לה הרגשה שהיא תחת לאה, וכמוכן לא להזכיר בשום פעם את ענין מסירת הסימנים, ונסיון כמו זה, אשר נמשך כל החיים, הוא בוודאי קשה עד למאוד, ובה שעמדה רחל אמנו בנסיון זה בעזר ובגבורה זכתה ש"ושבו בני ישראל לגבולם"!

וכדי להראות לנו את גודל צדקת רחל ויכולת הבלגתה כצאת השמש בגבורתו, דייקו בעלי המוסר את הפסוק מה שאמרה לאה לרחל בעת שראובן הביא את הדודאים ורחל ביקשה מהם קצת, עונה לה לאה: "המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני" הנה לאה באה בטרוניא אל אחותה רחל אשר לקחה ממנה את אישה יעקב, ורחל, תחת אשר תזכיר

Rau Pam 248

16 Among the Thirteen Attributes of Divine Mercy is רב חסד ואמת, Abundant in Kindness and Truth (Shemos 34:6). The Gemara (Rosh Hashanah 17b) points out that these two attributes are contradictory. If Hashem acts with truth, which means absolute justice, how can He be described as Abundant in Kindness, which means that He mercifully tips the scales of justice toward the side of undeserving merit? The answer is, as explained by Rashi, that Hashem prefers to run the world with absolute justice, but since mankind could not survive under such exacting scrutiny, Hashem deals with us with Abundant Mercy.

The commentators (see the Rif in Iyun Yaakov) are puzzled by this explanation because, if this is true, shouldn't the order of the Attributes be reversed: first emes, representing absolute justice, and then chesed, abundant kindness? In addition, these Thirteen Attributes refer to Hashem's mercy and compassion. How does the attribute of strict justice fit into the list altogether? Furthermore, why are these two Attributes emes and chesed grouped together as one, if, according to Rashi's explanation cited above, Hashem substitutes emes with chesed and they do not function simultaneously?

Perhaps the answer is that there are times when Hashem wants to bestow extra kindness and blessing on a person, but he is undeserving of this. The Midas HaDin resists this and wants to

prevent this act of chasdei Hashem from taking place. What does Hashem do? He gives the person an opportunity to do chesed for someone else and thereby rightfully earn the chesed that Hashem wishes to bestow upon him. This may be the deeper meaning of the above-cited pasuk, And He will give you mercy, meaning, a chance to do chesed, and thereby He will be merciful to you, i.e., give you the chesed you need.

Rachel realized her sister would be terribly embarrassed when Yaakov discovered the deception, and she willingly gave Leah the secret signs she had arranged with Yaakov to prevent such an eventuality from taking place. It was this merit that, 14 childless years later, earned her the zechus to become the mother of Yosef and, later, of Binyamin. As the Midrash puts it, דהיין נתן, it was justified, that her prayers for children should be answered. Thus, again one sees this combination of the Divine attributes of chesed and emes. The chesed of Hashem to Rachel was a direct outgrowth of her doing chesed with her sister, which translated into Hashem acting with truth and justice and granting her a child.

It took superhuman kochos for Rachel to give away her signs to her sister. Had she not done so, she would have remained with nothing. This is a powerful lesson of how a person should not try to avoid opportunities for chesed which come his way. He should avoid the common reaction of grumbling under his breath and muttering, "Why do they always have to ask me?" or "Why do I have to constantly be bothered?"

Who can know the hidden secrets of Hashem? It could be that this request is the key which unlocks the Heavenly storehouses of chesed for this person so that Hashem can shower upon him His infinite blessings. When opportunity knocks, answer it.

226
 מפי ספרים וסופרים למדנו, שחילופין אלו שהחליפה לאה את רחל לביל הכלולות, היתה להם משמעות הרת גורל לדורות ה'סימנים' שמסרה רחל ללאה, היפכו את הקערה. ולאה נחלה מעתה את תפקידה של רחל. כי הפקידה הבסיסית הראשונית של יעקב, היתה ונותרה כדמיקרא: עבודת פנים, ומשנשא יעקב את לאה בראשונה עד שלא הובטחה לו רחל, קיבלה על עצמה לאה את משימתה של רחל. ונתן אלו ה'סימנים' שמסרה לה אחותה. היא לימדתה באותה שעה פרק בהליכות עבודת פנים, ומכאן גילך נעשית לאה מחברתו של יעקב בקודש בעבודת זו, ורחל שבאה אחר כך, השלימה את העזר בעבודת חוץ.
 ומתוך כך אנו משיגים עומקו של מאמר חכמים בעניין: 'אמר רב הונא, קשה היא התפילה, שביטלה את הגזירה. ולא עוד, אלא שקדמתה לאחותה' לא זו בלבד שתפלתה של לאה העבירה את הגזירה, אלא שאף הצליחה להפך את סדרי המרכבה."

מראש צורים
 270 24
 אלא שבכל התמונה הנפלאה הזו, מצינו פרט אחד הדורש מאיתנו תשומת לב והבהרה. על מעשה נשגב זה נאמר בגמרא (מגילה יג, ב): "בשכר צניעות שהיתה בה ברחל, זכתה ויצא ממנה שאול".
 אנו היינו מגדירים את המעשה שעשתה רחל כהתגלמות שיא של חסד והטבה. יש כאן ביטוי מופלא של רחמים וחמלה, ויש בו אפילו מסירות נפש כדי להציל אחות מבושה. אך מה ענין צניעות לכאן?

מפתיע ביותר ללמוד את מה שהוסיפו חז"ל (שם) בדרשתם על פסוק זה:
 "והצנע לכת עם אלוך" - זה הוצאת המת והכנסת כלה. והלוא דברים קל וחומר, ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצניעא, אמרה תורה: 'והצנע לכת', דברים שדרכן לעשותן בצניעא, על אחת כמה וכמה!
 אנו שהורגלנו לזהות את הצניעות עם דרישת ההסתר והחשאיות

ויש להבין במה זכותה של רחל כל כך גדולה עד שהיא היחידה שהצליחה להשיב את הבנים לגבולם? במה זכותה גדולה יותר משל האבות הקדושים, מאברהם ויצחק שהסכימו על העקידה, מזכותו של יעקב שהסכים למסור נפשו יותר מכל שנות הנהגתו של משה רבינו את עם ישראל?

נוסיף עוד לתמוה על פי מדרש זה, שנתינת הסימנים היתה מעשה ידיה של רחל ולא של יעקב. היא עשתה זאת לאחר שידעה שאביה עומד לעשות את מעשה ההחלפה, ולא מחשש רחוק של יעקב טרום החלטת אביה, כפי שתארה זאת הגמרא במגילה³⁸.

א"כ מסירת הסימנים ע"י רחל כלל לא באה באופן טבעי, רחל לא עשתה זאת בקלות ולהפך בתחילה היא ניסתה למנוע את ההחלפה ומסרה את הסימנים, ולא רצתה לוותר לאחותה ורק לבסוף "נחמתו בעצמי וסבלתי את תאותי" כלומר היתה

כאן כבישה דבר שלא מצאנו אצל האבות הקדושים וא"כ מתחזקת השאלה שבעתיים במה זכותה כה גדולה?

נראה לומר שאמנם גם להגיע להתעלות עצומה של מוכנות למסור את הנפש למען כלל ישראל היא זכות עצומה שאיננו יכולים לעמוד במחיצתה ולהבין עיניה, אעפ"כ זכותה של רחל גדולה מהם, כי על אף שיעקב לקח את חלקו של עשיו יכלה לטעון רחל שהיא זאת שצריכה לקחת את חלקה של לאה בהתאם, ולא להכניס צרה לתוך ביתה ובכך להקים לבדה את בית ישראל. אך רחל לא עשתה כן וזאת בכדי לא לפגוע באחותה לכן השאירה לה את חלקה המעודת לה, את עבודת החוץ. ויש כאן גדלות עצומה. אמנם היא לא חפצה לפגוע באחותה אך אפשר להסתכל זאת מזווית הפוכה ולומר לאה פוגעת בעצמה, היא זו שמכניסה עצמה לחתונה ברמאות. האם רחל צריכה לדאוג לאדם שלא דואג לעצמו "עזוב תעזוב עמו" נאמר. כאשר הוא עוזר מצוה לעזור עמו. אך רחל לא עשתה חשבונות אלו והלכה ומסרה את הסימנים. אך בכך לא נסתיים ויתורה עדיין יכלה רחל לעצור את הרמאות ולהתחנן היא עם יעקב ולברר עם יעקב את כל טענותיה של לאה ובכך לאפשר לשתיהן לבנות יחדיו את בית ישראל, היא הראשונה ולא השניה אלא שאז לאה היתה מתביישת, וכאן בא הויתור הנוסף הגדול מן הראשון הויתור, בהיפוך הסדר.

2 שנים תמהתי כיצד התהפכו היוצרות, כיצד מלאה יצא יהודה ומרחל יצא יוסף. כמה מתאים שיוסף שסלסל בשעריו. שעסק בהשגרת האוכל במצרים יהיה בנה של לאה, וכמה מתאים שיהודה יהיה בנה של רחל. ואעפ"כ לא. והדברים נתבררו לי מתוך הארתו של הרב גולדויכט בהיפוך הסדר וזו לשונו:

226
 כלומר במעשה זה הקריבה רחל לא רק את הבלעדיות ונתנה שותפות ללאה להקים את בית ישראל יחדיו, אלא נתנה לה ממהותה נתנה לה להפך את תפקידה נתנה לה לשנות את הסדר הראשוני הטבעי ובכך גוברת זכותה.

ניתן לבאר זאת ביתר עומק. שהרי על פי דברינו יש לשאול סוף כל סוף מה הגורם באמת להצלחת היפוך הסדר? האם הקרבתה וויתורה של רחל, או תפילתה של לאה ודמעותיה? ונראה שאכן תפילתה ודמעותיה של לאה פעלו אך אם רחל, כלאה, לא היתה מוותרת, ומתפללת לעצור את היפוך הסדר, כך היה קורה. אם היתה מקבלת את הגזירה שיבנו שתיהן אך בסדר המקורי ולא בהפוכו כך. הגה יוצא אל הפועל. אך היא לא התפללה ולא בכתה והכל בכדי לא לבייש את אחותה אמר הקב"ה 'מנעי קולך מבכי' את אינך צריכה לבכות, את שלא בכית אז גם לא תבכי עכשיו יש שכר לפעולתך ובזכותך 'ושבו בנים לגבולם'³⁹.

23
 בהבנה זו נוכל אף להבין את דברי הגמרא במגילה יג: "בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר. ומאי צניעות היתה בה ברחל... מסר לה סימנים, וכי מטא ליליא אמרה: השתא מיכספא אחתאי, מסרתינהו ניהליה..."
 ולכאורה מה ענין צניעות למסירת הסימנים. ובודאי הדבר תמוה לשיטת מדרש רבב באיכה שלוותה למסירת הסימנים המצאות תחת המיטה ומה צניעות יש בכך. וצריך לומר שהצניעות היתה כבישת דמעותיה. הצניעות היתה כבישת רצונה והבלטתו. ולכן הקב"ה נתן לה בהמשך להופיע ושבו בנים לגבולם.
³⁸ עיין בשיעור חוה - כח האמהות.
³⁹ בראשית לב. כח.

28

Because Rachel *Imeinu* excelled in the trait of modesty, we are told, she merited that her descendant Shaul also excelled in this middah. Chazal are not referring to the fact that Rachel wore ankle-length dresses and a kerchief pulled down to her eyebrows, but rather to the discreet signs that she and Yaakov developed to communicate with one another on their wedding night. Nor did Shaul distinguish himself by the length of his tunic but rather by his extreme privacy. Even in times of war, he would never relieve himself in an open field, but always waited until he could find a cave or other hidden place.

29

Thus far we have defined *tznius* negatively — i.e., in terms of what it is not. It is now time for us to try to give the concept a more positive definition. Tznius, in fact, encompasses a number of closely related ideas. Above all, it is a call to us to emphasize and strengthen the internal aspects of our personality, to concentrate our energies on that which is deeper and more hidden within us — our spiritual nature. That is why the command to walk humbly before G-d could serve for the prophet Michah as one of the three basic principles upon which a Jew must conduct his life. It is nothing less than a demand that we emphasize the Divine image within us, the soul which was taken from under the Kisei HaKavod (Divine throne) and brought into the physical world.

The specific laws concerning proper attire and the like are expressions of this overriding command. Their purpose is to ensure that our attention is not diverted by the beauty of the physical body from the spiritual being that constitutes the essence of others as well as ourselves.

30

Walking humbly before G-d can also be understood as walking privately before Him. To fulfill the command, then, is to guide our behavior solely according to the recognition that our every act is in the presence of G-d. Thus whether we are in our inner sanctum or in a crowd of people is irrelevant, for there is ultimately only one Judge of our actions, and His is the only approval we seek.

This attitude radically distinguishes us from the prevailing society for whose members the approval of others is the only source of validation. We live today in what might be termed a public relations society. If an event is not recorded in the media, it is as if it did not occur at all. Many celebrities employ publicity agents whose sole task is to ensure that their client's name appears as frequently as possible in newspapers and magazines so that others will know that he or she is still important.

31

Though all of *Klal Yisrael* heard Hashem speak at Sinai, *Moshe Rabbeinu* received the details of the Torah in the course of forty days alone on the mountain with only Hashem as his teacher. Jewish ritual also captures the fact that the essential confrontation in every Jew's life is between him and G-d alone. Thus when the Temple stands, the epiphany of the holiest day of the year, Yom Kippur, is the Kohen Gadol's entrance into the Holy of Holies. At that moment, "no man may be in the Tent of Assembly from when he comes to atone in the Holy Place until he leaves" (VaYikra 16:17).

תמידים, איך ממליצים חז"ל לקיים מצוות הכנסת כלה או כהלוויית המת בצינעו? אם יבקש אדם לקיים מצוות אלו בחשאי, מתוך מיעוט משתתפים, לבטח לא יצא ידי חובתו. ההלכה דורשת להשתדל שרבים ישתתפו בלויית המת לבית עולמו. גם שמחת הכנסת כלה לחופה מעצם טיבה תובעת חגיגה שיש בה ריבוי משתתפים. לפיכך תמוהים בעינינו דברי חז"ל המצביעים דוקא על מצוות אלו כעל דוגמאות אופייניות למצוות שצריכות להתבצע מתוך הצנע לכת?

השיבו על כך בעלי המוסר, כי כאן חז"ל נתנו בידינו את המפתח להבנת מושג הצניעות. חובת האדם להשתדל ככל האפשר להימנע מפירוטות ומראוותנות. מעשים טובים חייבים להתבצע לשם, משום שטובים הינם, ולא בשביל למשוך תשומת לב מן החוץ. המעשים הנעלים ביותר אם הם מתבצעים תוך בקשת פירסום, או גרוע מכך, אם הם נעשים רק לשם רדיפת כבוד, ערכם מתמעט ופעמים שהוא בטל לחלוטין. ניטול לדוגמה את מצוות הצדקה. עניינה חובק זרועות עולם, אולם אם תקויים מתוך פירסום, פעמים שהעני ייבוש, ומוטב לה שלא בצדקה משבוצעה. חובת הצניעות יכולה וצריכה שתקויים גם אם המעשים זרזים מצד עצמם פירסום, באשר הצניעות דורשת הצנעת העושים ולא המעשים. גם בפעולות המתבצעות ברוב עם ובמעמד קהל עצום, צריך העושה לא להבליט את חלקו. המעשה ייעשה במירב הפירסום וחלק העושה ירצנע. לפיכך הצביעו חז"ל דוקא על מצוות אלו כעל דוגמאות המאפיינות הצנע לכת באמת. אמנם יש להשתדל בכבוד המת ולהרבות אנשים בהלווייתו, אולם משובח האדם שבתוך המולה גדולה זו משתדל להצניע ולהסתיר את חלקו. גם שמחת החתן והכלה תוכפל ותושלש. אולם חלקו של המשמח לא יודגש בתמונה. זו הצניעות הרצויה שהקבי"ה מעיר עליה שהיא הטובה בעיניו.

26

בצורה שאין דומה לה. מעשיו אלו לבטח נתפרסמו בפי הבריות. אברהם אבינו גם מעוניין היה שהעוברים ושבבים ידעו שבביתו יוכלו למצוא אכסניה, שבה לא חסר מאומה. אלא שבכל מסכת העשייה הזו, לא חש אברהם שלו יאתה תהילה. המדרש (בראשית רבה נ"ה, ה) מספר שלאחר שהאורחים אכלו ושתו היה אברהם מלמדם להודות למי שאכלו משלו. אף הוא הסביר שלא משל אברהם נהנו, אלא משל הקב"ה. ארון העולם הוא המשביע לכל חי רצון, ואברהם כאילו נעלם מכל התמונה המופלאה.

מידה זו הודגשה ביותר אצל רחל אמנו. רחל הבינה היטב את המשמעות האדירה של הזכות להיות אשת יעקב אבינו ואם בית ישראל, אולם בעצם צניעותה מסרה את הסימנים ללאה. רחל סברה שהמטרה העיקרית שיש להשיגה היא בנין ביתו של יעקב, ואם משימה זו תתבצע בידי לאה אחותה, לרי ידו כך. וכי מי קבע שדוקא היא זו שעריכה להיכנס בעבי הקורה? צניעותה המופלגת של רחל הורתה לה להשתדל ככל יכולתה להגדיל ולקלס שמו של הקב"ה בעולמו, אך הדגשת אנוכיות מאן דבר שמה.

הוא שאמר הנביא מיכה (ו' ה'): "במה אקדם ה' איכה לאלוקי מרום? האקדמו בעולות, בעגלים בני שנה?" לאמור, אם בא אדם לקדם פני אלוקיו ולהיכנס לפניו, כלום בקרבנות יתרצה אל אדוניו? באלה אין הוכחה מוחלטת לכניעה כלפי שמים. הדרך היערצה, עליה מצביע מיכה, היא רק "עשיית משפט, אהבת חסד והצנע לכת". ההצנעה היא המלמדת שמעשי האדם חתומים בחותם האמת של עבודת הבורא כראוי.

כבר אמר צ"ח את דברו רבינו יונה בספרו "שערי תשובה" (שער א, כה): המדרגה העליונה בהכנעה המחוייבת מדרך התשובה, שיגדיל ויאדיר עבודת השם ולא יחזיק טובה לעצמו... שנאמר: "במה אקדם ה' איכה לאלוקי מרום"?... והיתה התשובה: "הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דרוש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד... והצנע לכת עם אלוקיך". זה עיקר כניעתך וכפיתך, לעבוד את השם בהצנע לכת, כי זה יורה על כניעתך, שלא תתמודד בכבוד על מעשיך הנכבדים...

מידה כנגד מידה

27

מגמת האדם צריכה להיות הפנמת מעשיו הטובים, ולא העמדתם לראווה תחת זרקורי פירסומת.

מה עלוב האדם שכל מעשה טוב שהוא עושה משמש עבורו אמצעי להגדלת שמו ולהאדרת כבודו. מכירים אנו אנשים שכביכול הינם פועלים גדולות ונצורות, והנה בפרק מסויים מתברר, שרק בקשת הפירסומת לנגד עיניהם, בעוד שמצד עצמם הינם קטנוניים ביותר.

כאמור דמות מופת שהראתה דוגמא אישית בנושא זה היתה רחל אמנו. היא שלימדה שיכול אדם להתעלות ברוחו ולהפקיר את טובתו האנוכית מכל וכל, ובלבד שתושג המטרה המקודשת. צניעות זו שהיתה בה היא שהניעה אותה למסור סימניה לאחותה מבלי לחוש לטובת עצמה. אנו שהננו מבני בניה נקראים לאחוז בדרכיה ולאמץ את מדותיה התרומיות. בנידון זה יאירו לעינינו דברי ה"שפת אמת" (ירא. תרל"ז):

ללמד לכל איש ישראל, שאין אדם יכול לעשות דבר רק על ידי שמתבטל לכלל ישראל. וצריך לגמור בדעתו, שאם יהיה כבוד שמים יותר בחבירו, הוא מבטל עצמו וכל אשר לו, ועל ידי זה יוכל למצוא מקום תמיד. וזה שנאמר: "מי שמועט כבוד עצמו ומרבה כבוד שמים, כבוד שמים מתרבה וכבודו מתרבה".

הדרך הישרה שיכור לו האדם היא שטובת הענין תעמוד למול פניו, ואילו הוא עצמו יתבטלו כליל כלפי שמים וכלפי המטרה שעל הפרק. התבטאות חריפה בכיוון זה נמסרה משמו של הרבי ר' בונם מפשיסכא.

33

כולנו בוים לעשו המוכן למכור את בכורתו תמורת נידע עדישים. אולם ישנם אנשים שבמידה מסויימת מחקים את איכות מעשיו של אותו רשע. אף אלו מוכנים לעשות מעשים גדולים ונכבדים, ובלבד שיעניקו להם תמורתם פרוטות שחוקות של תשומת לב, כבוד וכיו"ב.

הארמזיר בעל "דברי שמואל" מסלונים היה אומר שהעושה מעשים בשביל להתנאות בעיני הבריות, כשיגיע לאחר מאה ועשרים להחייב לפני בית דין של מעלה, אפשר שיצא נקי מכל עמלו, כאשר יבקש שכר על מצוותיו, יטענו כלפיו: לך ובקש גמולך ממי שבעבורו עשית את מעשיך...

ביטוי חריף ובוטה עוד יותר מצינו בתלמוד הירושלמי (תגיגה יא, א). מסופר שם על אחד החסידים שראה ברוח קדשו אשה אחת שבחיייה היתה מוחזקת כצדקנית, והנה לאחר פטירתה נראתה שרויה בגהינם וציר שער הגהינם טובב באזונה. כשהורשה אותו חסיד לשאול על מה ולמה כך עלה בגורלה, נאמר לו כי היה זה כגמול על שהיתה רגילה להתענות, אך לפרסם את דבר תעניתיה. כנראה שגמול זה הגיע לה כמידה כנגד מידתה. מי שבחיייה ביקשה שמעשיה הטובים יתפרסמו בשערים ושדברים יגיע לאזני כל, נגמלה באותה מידה, וציר פתח הגהינם סבב באזניה. כיון שביקשה לפרסם את מעשיה הטובים, אף עונשה בא לה בפירסום, בשער, לעין כל. שמא תאמר, דברי אגדה הם אלו? כבר הביאם מרן המחבר להלכה. בפירוט הוא פסק ב"שלחן ערוך" (אורח חיים, סימן תקס"ו, סעיף ו) "המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה, הוא נענש על כך", ומקור דבריו בדברי הירושלמי הנ"ל (וראה דברי המשנה ברורה: בזה).

מעשה זה הובא גם בספר "ראשית חכמה" (שער התשובה, פרק ו). אף הוא הוסיף כי מאידך גיסא, המצניע את מעשיו, הקביה חופף עליהם בלבוש החסד, שלא יכירם ולא יבחין בהם כל מקטרג. אף זה במידה כנגד מידה. מי שמעשיו נעשים לשם שמים, הקביה מוכהו שאלו יישמרו בטהרתם ולא ישלוט בהם, חלילה, כל מויק או משטין. אותו אדם מפנה את כל הגיגיו כלפי הקביה, ולכן הקביה מצידו מסייעו שיד זרה לא תוכל לגעת בהם. לפיכך רואה התורה בצניעות מידה נעלה כל כך, באשר ממנה פינה ויתר לכל בנין עולמו הרוחני של האדם. צא וראה את שנאמר בירושלמי (ברכות יט, ב) שרבי יוסי בר חלפתא היה משבח את רבי מאיר על כי הוא:

36

אכן מתוך קושיא זו באנו לדברינו הנ"ל, אשר לאה אמנו ע"ה לא ידעה כלל שהיו סימנים בין יעקב לרחל! ידעה לאה את הסימנים ובכל זאת לא ידעה מהם כלל! רחל מסרה לה את הסימנים, ובכל זאת לא גילתה ללאה דבר וחצי דבר ממה שהיה בינה לבין יעקב! ונבאר דברינו:

בדעת זקנים (נ"ט, נ"ה) ביארו בעלי התוס' כי הסימנים שמסר יעקב לרחל הם ג' ההלכות הנחוצות לכל בת ישראל הנכנסת לחופה והם: נדה חלה והדלקת הנר. ונראה לפרש, שכשיעקב סיכם עם רחל שתינשא לו עמד ולמדה את הלכות הנשים הנ"ל, וכשאמרה לו רחל כי לבן ירמה אותו ויכניס את לאה תחתיה לחופה, ענה יעקב ואמר לה: יהיו אלו ההלכות סימנים בידך, ובלילה אשאל את אותם ההלכות, וכשתשיבי לי אדע כי רחל את ולא לאה, והיינו כי יעקב לא היה מבקש ממנה סימנים להוכיח שהיא רחל, אלא היה שואלה אם יודעת הלכות אלו מה הן, ובזה שהיתה משיבה לו ממילא היה יודע שהיא רחל.

וזה כוונת דברי רש"י שם וז"ל, מסרתן ללאה והוא צניעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנים, פי', רחל בצניעותה חששה שמה יתפרסם דבר הסימנים אם היתה מגלה זאת ללבן, שבוה היתה מופרת עצתו וממרה לא היתה יכולה להתבצע, ואז, לבן בצר לו היה מפרסם זאת לכל אנשי עירו שאתם עשה את העיסקה של הוצאות המשתה תמורת החלפת לאה ברחל (וכמוצא למיל) והיה יוצא מזה גנאי ליעקב וחוסר צניעות, ולכן שתקה רחל ולא גילתה את דבר מסירת הסימנים, ומתוך כך נתגלגל הדבר שרחל הוכרחה למסור את הסימנים ללאה כדי שלא תיכלם.

35

אלא, עדיין צריכים אנו להבין, למה לא הגתה רחל פתרון אחר, והוא שתקדים אצל לאה ותספר לה את דבר הסימנים שישנם בינה ובין יעקב, ואז, מעצמה תימנע לאה מלמלאות רצון אביה להיכנס למשתה תחת אחותה רחל, וכדי שלא יתפרסם הדבר, היתה רחל מבקשת מלאה שלא תגלה את סיבת סירובה ללבן, ובדאי שהיתה לאה נענית לבקשתה, שהרי בלאה אמנו עסקינו, וע"י התחכמות זו היתה רחל מרויחה את הכל, לאה לא תכלם, לבן אינו יודע מאומה מענין הסימנים, וממילא אינו יכול לפרסם, והיא רחל נישאת ליעקב כרצונה הטהור...

שמא תאמר, שגם זה מחמת צניעות לא עשתה כן, והיינו שסבורה היתה רחל כי אין זה צנוע לספר ענין הסימנים אפי' ללאה לבדה, כי מה לי אחת מה לי מאה, זה אינו, שהרי לבסוף עמדה ומסרה ללאה את הסימנים, ובין כך ובין כך סיפרה לה מהסימנים, וא"כ מה משנה אם היתה מגלה לה הסימנים במקדם וע"כ היה הכל בא על מקומו בשלום.

הנה מתוך קושיא זו באנו להתבונן היטב בכל המעשה של מסירת הסימנים, ומצאנו בזה בעז"ה מרגלית יקרה וחידוש נפלא, והוא, אשר מעולם לא גילתה רחל ללאה שמסר לה יעקב סימנים בכדי להינצל מרמאותו של לבן! וכן דבר זה שהיו ביניהם סימנים גם זה לא נודע ללאה מעולם! הא כיצד?...

37

והנה רחל כשמסרה את הסימנים ללאה, לא גילתה כלל שהם סימנים, אלא שיעקב אמר לה שכל בת ישראל צריכה לידע הלכות אלו, ועכשיו שהיא נכנסת לחופה לינשא ליעקב, הרי שעליה לדעת הלכות אלו, כך בפשטות ובטבעיות מסרה רחל את הסימנים ללאה, מבלי שתגיש לאה שרחל עשתה כאן מעשה נשגב, אלא שהיא רק מלמדת אותה הלכות שיעקב לימד אותה, יען שרצון רחל היה לגמול חסד עם אחותה לאה, חסד אמיתי ומושלם, שלא תרגיש לאה כאילו נזקקה לחסדי אחותה רחל, ולא יתא לה שום הרגשה של פחיתות דרגה כלפי רחל, ודבר הסימנים בינה לבין יעקב לא גילתה מעולם לשום אדם, ותמיד היו ספונים סמונים בחדרי ליבה...

ולכן לא נאמר בגמ' ובמדרש שגילתה את הסימנים אלא רק מסרה, והרי לנו מכאן גדלותה של רחל בכפליים, גאונות ואומנות בעשיית חסד, אשרי משכיל אל דל... אכן לאה, כשטענה לרחל "המעט קחתך את אישי" לא הרגישה שום פגם בטענה זו, שהרי מהיכן היה לה לדעת כי רחל בטובה הגדול ובחסדה כי רב הוא, היא שאיפשרה ללאה לינשא לעקב... ואילו לאה עצמה חשבה בדעתה כל ימי חייה אשר זכתה היא גם להיות אשת יעקב בעבור רמאות אביה, וכך זכתה גם היא להיות אשת יעקב, ולהינצל מלהיות אשת עשו. ואח"כ עבד יעקב עוד שנים בעבור רחל. ואילו רחל בולמת אז את פיה, ואינה משיבה לענות ללאה דבר הסימנים שהיא מסרה לה - שמכח זה נתאפשר לה לינשא ליעקב, משתי סיבות:

38

(א) מפני רצונה לגמול חסד שלם עם לאה, ואם היתה מגלה לה ענין הסימנים, הרי שהיתה לאה בוששה ממנה כנ"ל. (ב) מחמת צניעות שבה לא רצתה לגלות את שהיה בינה לבין יעקב, שהרי אין זה מדרך הצניעות... כמו שפירש רש"י.

ובזה נבין אל נכון המהיתנו למה לא מנעה רחל את נישואי לאה באופן שתאמר לה מקודם כי יש לה סימנים עם יעקב, והוא מצד צניעות שהיתה בה, ורק מסרה לה את זה בצורת הלכות שיש לה לדעת, בעוד אשר אם היתה רוצה למונעה מלינשא ליעקב, היתה צריכה לגלות דברים שהיו בינה לבין יעקב, וזהו אינו מדרך הצניעות... כפתור ופרח!

ולכן בכל מקום שחז"ל מביאים את ענין מסירת הסימנים אנו מוצאים את הלשון "שמסרה" ולא "שגילתה" כי לא גילתה את הסימנים, אלא מסרה ההלכות שלא תדע שהיה סימנים.

נראה כי לזה נכתוב התנא באמרו (אבות פ"א מ"ו): "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא". כי רק מי שיש בכוחו לשחוק במקום שצריך לשחוק כגון בלשון הרע ורכילות, או כשהוא משתמש עם כח הדיבור ללמד תורה לתלמידים, יש לו את כח הקדושה להשפיע בקול דיבורו תורה לתלמידים, אבל אם אינו מסוגל לשחוק במקום שצריך לשחוק, כי אז הוא פוגם את כח הדיבור ואין בכוחו להשפיע בדיבורו תורה לתלמידים.

ונראה לבאר לפי זה ביתר שאת, הכח הגדול של רחל אמנו לקרב על ידי קול בכיה: "קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מככה על בניה", את הגאולה העתידה, על פי המבואר במדרש (תנחומא ויצא ו):

"אין לך נאה מן רחל ובשביל נויה ביקש יעקב לישא אותה, והיה משלה סבלונות ליתנם לרחל, ולכן נותן ללאה והיתה רחל שותפת. אמר רבי שמעון בן גמליאל, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה.

רחל חפסה בשתיקה עמדו זכעה בשתיקה, ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתיקה, בנימין בנה האבן שלו מן האפור ישפה, יודע בכמירת יוסף ושוק, וזהו ישפה יש לו פה ושוק, שאול בן בנה (שמואל א י טו) ואת דבר המלוכה לא הגיד לו, אסתר (אסתר ב כ) אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה."

נקדים להתבונן על הכח הנפלא של הדיבור שנתן הקב"ה לאדם, ככתוב (בראשית ב ז): "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיים". ופירש בתרגום אונקלוס: "והות באדם לרוח ממלא". הכוונה כמו שפירש רש"י: "לנפש חיה, אף כהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שכולן שניתוסף בו דעה ודיבור", ובכח הדיבור הוא כח נפלא שאדם מסוגל להשתמש בו, לא רק להביע בו את כל צרכיו הפרטי פרטים, אלא בעיקר לעסוק בהם בתורה ללמוד וללמד, לשפון את לבו בתפלה לה בקול דברים, ועוד כהנה וכהנה.

וזהו שאמר התנא: "כל ימי גדלתי בין החכמים", שמשפיעים בדיבורם מתורמם לאחרים, "ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה", כי ראיתי אצלם כח השתיקה במקום שצריך לשחוק, ומפרש ואומר: "ולא המדרש הוא העיקר" לדרוש תורה בדיבור, "אלא המעשה" שישלוט האדם בכח דיבורו לשחוק במקום שצריך לשחוק, "וכל המרבה דברים מביא חטא". ויש לומר כי זהו שאמר רבי עקיבא (שם פ"ג מ"ג): "סיג לחכמה שתיקה", כי החכמה עצמה היא ללמד מחכמת תורתו לאחרים, אולם הסיג לחכמה היא לשחוק במקום שצריך לשחוק, כי רק אז יש בכוחו להשפיע מחכמתו על ידי הדיבור לתלמידים.

ויש לפרש בזה רמז הכתוב (בראשית כו כב): "הקל קול יעקב והידים ידי עשו". ודרשו חכמינו ז"ל (ב"ר סה כ): "בשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות", וצריך כיאור מדוע "הקל" הראשון חסר ואילו "הקול" השני מלא, לפי האמור יש לומר שביקש לרמוז בזה: "הקל קול יעקב" - רק כשיש ליעקב שני הכוחות, מצד אחד "הקל" חסר שיודע להחסיר הקול שלא לדבר כשאסור לדבר, ומצד שני "הקול" מלא שמדבר בקול דברי תורה וחפלה, אז אין ידי עשו שולטות. לכן מצינו בין מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם: "מיעוט שיחה", כי רק על ידי שהאדם מסוגל לשלוט בדיבורו, הוא זוכה לדבר דיבורים של תורה.

מעתה יתבאר הכח הנפלא של רחל אמנו, שהיו בה שני כוחות המנוגדים - כח השתיקה לעומת כח הדיבור, כי מצד אחד ככל אותם השנים ששלח לה יעקב מתנות ולכן אביה מסרן ללאה, שתקה רחל שתיקה מוחלטת ולא סיפרה כלל ליעקב, ומצד שני כשהבינה רחל שלא אחותה עומדת להתבייש, השתמשה בכח הדיבור בקום ועשה לעזור לה, כאשר התחבאה באותו חדר ששהו בו יעקב ולא, וענתה ליעקב בקול שלה על כל שאלותיו כדי שלא לבייש את לאה.

הנה על כך אומר המדרש: "רחל חפסה בשתיקה עמדו זרעה בשתיקה, ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתיקה", כי כח השתיקה שלה אינו נרבע מפני שאין לה כח הדיבור, שהרי כשצריך לדבר היא מדברת במסירות נפש לענות בקולה ליעקב במקום לאה, לכן כאשר היא שותפת יש לשתיקה זו ערך עליון, וזהו שמביא המדרש על כך: "אמר רבי שמעון בן גמליאל, כל ימי גדלתי

אך לפי האמור הביאור בזה, כי אם היה רמוז באבן של בנימין רק כח השתיקה שלו, היה אפשר לטעות כי בנימין שתק כי מטבעו היה שתק, לכן בחר הקב"ה לשבטו דוקא האבן של "ישפה" ללמדנו "יש פה", כלומר "יש" לו "פה" לדבר במקום שצריך לדבר, ובכל זאת שתק ולא סיפר כלל על מכירת יוסף, כי ירש התכונה של השתיקה מרחל אמו, ששתקה ולא סיפרה ליעקב שמכניסים את לאה במקומה.

לפי זה מבואר גם כן, מה שמביא המדרש הוכחה על כך שבניה של רחל הלכו בדרכה, מאסתר המלכה משבט בנימין בנה של רחל ששתקה, כמו שכתוב (אסתר ב כ): "אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה". כי אצל אסתר מצינו שהיה לה כח הדיבור כשהיה צריך לדבר להציל את ישראל מגוברת המן, ככתוב במגילה (אסתר ו): "ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה", לכן כאשר שתקה

ולא סיפרה למלך אחשוורוש על עמה ועל מולדתה יש בזה ערך גדול.

מעתה יאיר לנו להבין הכח הגדול שהיה לקול של רחל אמנו, כי אחרי ששתקה שבע שנים ולא סיפרה ליעקב, שכל המתנות שהוא שולח לה נמסרים ללאה אחותה, ואחרי ששתקה ולא סיפרה ליעקב שמרמים אותו ומכניסים את לאה במקומו, ובכל זאת כדי שלא לבייש את לאה אחותה שלא הכירה את הסימנים, נתחבאה בחדר ששהו בו יעקב ולא, וענתה ליעקב בקולה

קול טהור כזה של רחל אמנו, כאשר היא זוכה על הבנים שהלכו כגולה, יש לו את הכח לבקוע שערי שמים, ועל כך אומר הנביא: "כה אמר ה', קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מככה על בניה, מאנה להנחם על בניה כי איננו", וכאשר הקב"ה שומע את הקול של רחל, אותו קול שענתה ליעקב במקום לאה במסירות נפש, הנה הוא נענה לתפלתה: "כה אמר ה', מנעי קולך מבכי ועיניך ממעפה, כי יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו מארץ אויב, ויש תקוה לאחריהן נאום ה' ושכו בנים לגבולם".

והנה בענין זה מצינו באדם שני כוחות נפלאים המנוגדים זה לזה - כח הדיבור מול כח השתיקה, וכבר אמר על כך החכם מכל אדם (קהלת ג ז): "עת לחשות ועת לדבר". ולפעמים הכח לחשות הוא הרבה יותר קשה מהכח לדבר, ולא בתום אמרו חכמינו ז"ל (יומא כג): "הנעלבים ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין... עליהן הכתוב אומר (שופטים ה לא) וארהבו כצאת השמש בגבורתו".

בנה הכללי-ישראל. רחל אמנו היתה "עקרת הבית" - הכל היה ממנה, כי את לאה היא הכניסה, וגם את בלהה וזלפה היא הכניסה, היא הכניסה את כולם.

ואעפ"כ היא אינה עושה כן. מדוע? כי אחותי תתבייש! הכח לשים 'ברקס', לשתוק בשעה שמרגישים שמוכרחים לדבר ומוכרחים להגיב - כח זה הוא הכח אשר יביא בעז"ה את הגאולה, כמו שנאמר "ויש תקוה לאחריתך ושבנו בנינו לגבולם".

עד שבאה רחל אמנו. בעצם, מה עשתה רחל? היא שתקה! אבל פעולה זו של השתיקה פשוט פוצצה את העולם. היא ראתה איך שכל בית ישראל נלקח ממנה, איך שהיא עתידה להיכנס לבית עשו, היא ראתה דברים נוראים, ומה היא עשתה? נכון, היא גם עשתה מעשים נפלאים, אבל בעיקר היא שתקה! זהו הכח המופלא שישנו באדם - לעצור את עצמו!

כל נהג יודע כי הכלל הראשון בנהיגה הוא: אם אין מעצור ['ברקס'] - אל תיכנס למכונית! המעצור הוא הדבר החשוב ביותר במכונית!

אמרי חמד

ע"ה

53

מתבארים היטב על פי הא דכתיב (בראשית ל. כג): "ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה", ופירש רש"י:

"זכר לה שמסרה סימניה לאחותה, ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים, ואף עשו הרשע כך עלה לבנו כששמע שאין לה בנים".

ונודע הקושיה למה זכר הקב"ה זכות זאת לרחל דווקא עתה. אם זכות זאת שמסרה הסימנים לאחותה, סגולה היא להוושע בכנים, מרוע היתה בכלל עקרה. הרי את נתינת הסימנים עשתה רחל עוד קודם לנישואי לאה, ונמצא, שהיה לרחל להפקד מיד עם נישואיה ליעקב, ומרוע רק כעת זכרה הבורא.

ותירצו המפרשים שגבורת נפשה האמתית של רחל אמנו הגיעה לידי הכיטוי העילאי כשלב מאוחר יותר מנתינת הסימנים גירודא. על מה שהתרחש קודם לידתו של יוסף הצדיק מספרת התורה (בראשית ל. ד-טו): "וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים כשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך. ותאמר לה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני ותאמר רחל וגו'".

רחל שומעת מאחותה - צרחה שהיא טוענת לה: "המעט קחתך את אישי", ורחל אינה משיבה כלום ללאה. הרי רחל יכלה לענות ללאה קשות ולומר לה: וכי אני לקחתי את אישך, וכי אחי את מאשימה בלקיחת בעלך, הרי המציאות היא הפוכה לגמרי מן הקצה אל הקצה. הרי יעקב הוא אישי, הרי אני הייתי זו המיועדת אליו, הלא אילולי כך שמסרתי לך את הסימנים לא היית כלל אשת יעקב, ואיך תרהיבי עוז כנפשך לטעון כלפי שאני לקחתי את אישך.

54 אבל רחל שתקה. רחל לא ענתה כלום. למרות שרחל יכלה לענות ללאה תשובה ניצחת ולהשיב למחרתיה ברברים ברורים ונכוחים, העדיפה רחל לא לענות. ארובה, רחל נתנה ללאה את ההרגשה שאכן לאה צודקת והיא יתרה על המגיע לה בדין.

בשתיקתה האצילית הראתה רחל אמנו את עצם מידותיה התרומיות. בכך היא הפגינה עד כמה היא אינה מחזיקה טובה לעצמה. כביכול, היא לא זוכרת את אחוה ויתור והקרבה לתת את הסימנים לאחותה. השתיקה הזאת עוררה רעש גדול כשמי מרומים והוא אשר הביא שהקב"ה יזכור את רחל ויפתח את רחמה.

55

והרי זה כדברות קודשו של הרבי מלובלין זיע"א על נוסח התפילה: "כי זכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם", שהקב"ה זוכר את מה שהאדם שוכח, ובאם האדם מודע למעשיו הטובים וזוכרם היטב ומשמש בהם בכל שעה, שוכח אומר לו הקב"ה באם אתה זוכר את מעשיך הטובים אין צורך שאף אני אזכרם, אולם באם האדם משכח מעצמו את מעשיו הטובים, או אז זוכרם הקב"ה ומשלם לו שכר טוב כמפעלו.

כך כשראה הקב"ה שרחל שוכחת את מעשה הטוב בנתינת הסימנים והיא אינה משיבה דבר לאחותה על טענתה: "המעט קחתך את אישי", מיד זכר הקב"ה את הנשכחות ויפתח ה' את רחמה.

השתא שנתגלה מידה טובה זו שהיתה צפונה כרחל אמנו ונתברר שרחל אינה מחזיקה טובה לעצמה, הוברר שארובה היא המתאימה ביותר ולה נאה ולא יאה שיהא הככורה מזרעה, כי כודאי הככור שיקבל את השררה ישכיל ויבין שראוי לו להתחייש על שבו בחר הבורא למתנה טובה זו.

אחד מיסודות התורה, עליו מדברים רבות בזמן האחרון, הוא ענין לשון הרע. ובאמת, מאז שמרן החפץ-חיים זצ"ל 'הפך את העולם' בענין חשוב זה, חלה התעוררות גדולה בנושא, ומבחינה מסויימת הוא ממש תיקן את העולם.

אנו יודעים שלשון הרע זו עבירה חמורה, וזה נכון. אבל עלינו לדעת כי מלבד עצם האיסור לדבר לשה"ר על אנשים, על חברים, ישנו חלק נוסף בנושא זה, והוא: המידה הכללית הנקראת שתיקה, לאו דוקא מלשה"ר.

ישנו מעשה מופלא שמספרים על האדמו"ר מרוז'ין זיע"א, אחד מגדולי האדמו"רים מלפני כמהא וחמשים שנה. מנהגו היה, שעל השולחן שהוא ערך לחסידיו [ה'ט"ש], היה יושב בשקט, בדממה.

ומספרים שפעם שאלו את הגוי שהיה מנקה את בית המדרש של האדמו"ר, מה ראה שם. נענה הגוי ואמר בזה הלשון: "ראיתי שם שולחן ארוך שיהודים יושבים משני צדדיו. בראש השולחן יושב זקן אחד, הוא שותק וכולם מקשיבים..."

איזו הגדרה נפלאה: המילה היפה ביותר שנאמרה שם - זו השתיקה!

44

השירה היפה ביותר - השתיקה!

נאמר בפסוק: "תולה ארץ על בלימה" (איוב כו. ז). "בלי מה" כלומר, על שום דבר. מכאן למדו חז"ל (ילקוט שו"ת וזאת הברכה רמז תתקס"ד) ש"אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שהוא בולם עצמו בשעת מריבה, שנאמר 'תולה ארץ על בלימה'". הקב"ה תולה את הארץ על אדם ששתק בשעת מריבה, הוא היסוד לכל העולם.

כאן מוצאים אנו גדלות הנקנית בצורה בלתי צפויה; ללא עמל במצוות ובתורה, רק בלימה בשעת מריבה! והוא ענין מה שאמרו חז"ל: "כל היושב ולא עבר עבירה - נותנין לו שכר כעושה מצוה" (מכות כג ע"ב).

ושומה עלינו להבין, איזו גדלות טמונה בשתיקה, בבלימה.

ידוע שהמלאכים אומרים שירה. מהי שירת המלאכים? "קדוש, קדוש, קדוש" ו"ברוך כבוד ה' ממקומו". אך ישנם מלאכים אחרים [חיות הקדש] הנקראים "חשמל" (יחזקאל א. ז), ומבואר בגר"א שהמילה "חשמל" מורכבת משתי מילים - חש מל. "עתים חשות עתים ממללות" (חגיגה יג ע"ב), לפעמים החיות שותקות ולפעמים הן מדברות, ומוסיף הגר"א שזהו ענין חזרת הש"ץ.

50 כי כשמשבחים את הקב"ה, מוכרחים להגיע לאותה שלימות של שירה - דיבור יחד עם שתיקה. תפילת שמונה-עשרה של הש"ץ היא שירה, וגם השתיקה של הציבור היא שירה, וביחד יש כאן את השירה המיוחדת שעניינה: חש מל.

ישנן שתי דרכים כיצד לשיר לה'; ישנו ניגון של "קדוש, קדוש, קדוש", ישנו ניגון של "ברוך כבוד ה' ממקומו", וישנו ניגון של שתיקה. שתיקה, אם כן, איננה רק לא לעשות עבירות. שתיקה היא בעצם גם שירה.

אצל אליהו הנביא מובא תיאור של שירת המלאכים: "ויאמר צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר ורוח גדולה... לא ברוח ה', ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'... ואחר האש קול דממה דקה" (מלכים א. יט. יא-ב). השיא של השירה הוא: "קול דממה דקה", כמו שנאמר "לך דומיה תהילה" (תהלים סה, ב) - השבת הגדול ביותר הוא הדומיה.

51 נצייר לעצמנו: אילו היה נכנס לכאן תלמיד חכם גדול, הין כולם מנמיכים את טון דיבורם ומתחילים ללחוש. אבל אם היה זה תלמיד חכם עצום, גדול הדוד - היו כולם שותקים, היתה משתררת דממה באולם!

שתיקה היא השירה הגדולה ביותר, יותר מהשיר היפה ביותר שישנו. וחז"ל אומרים: איזו שירה מחזיקה את העולם? "תולה ארץ על בלימה", כשאדם יודע לשתוק לכבוד שמים, כאשר הוא מתפוצץ לומר מילה, לעקוץ את השני, להראות את עצמו חשוב יותר. אך הוא צועק שתיקה לכבוד השי"ת - זוהי הגדלות שבגדלות!